

25.4.2025

EOAK/6313/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Elina Castrén

ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUS: MAINIOKOTI KRISTIINA 2.12.2024

Tarkastuskohde

Mainiokoti Kristiina, Espoo

Tarkastusajankohta

2.12.2024

Osallistujat oikeusasiamiehen kansliasta

Elina Castrén, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

Johanna Koli, vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

Osallistujat tarkastuskohteesta

Haastateltu vuorossa oleva henkilöstö

Yksikön johtaja, haastateltu 22.1.2025

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT, CRPD

Sisällysluettelo

1	YLEISTÄ	2
1.1	Tarkastuksen suorittamisesta	2
1.2	Yleistä tarkastuskohteesta	2
2	TARKASTUSHAVAINNOT	3
2.1	Ulkoilu ja toimintakyvyn tukeminen	3
2.2	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot.....	5
2.3	Rajoitustoimenpiteiden käyttö ja kirjaaminen	7
2.4	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot.....	8
2.5	Henkilöstömitoitus ja sitä koskeva muutos.....	10
2.6	Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot.....	12
3	TOIMENPITEET	12

1 YLEISTÄ

1.1 Tarkastuksen suorittamisesta

Tarkastus suoritettiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä Mainiokoti Kristiinassa 2.12.2024. Tarkastus tehtiin ilmoittamatta siitä ennalta toimintayksikköön.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua sosiaalihuollon asiakkaiden saamien palvelujen sisältöön ja laatuun. Tarkastuksella keskusteltiin erityisesti yksikön asukkaiden ulkoilun järjestämisestä ja toimintakyvyn tukemisesta. Myös itsemääräämisoikeuteen ja henkilöstömitoitukseen liittyvät teemat nousivat esille.

Tarkastajat keskustelivat tapaamiensa työntekijöiden kanssa sekä tutustuivat yksikön yhteisiin tiloihin ja piha-alueeseen. Henkilökunnan suhtautuminen oli ystävällistä ja asiallista.

Yksikön johtajan kanssa järjestettiin erillinen puhelinhaastattelu.

Tähän pöytäkirjaluonnokseen on kirjattu asioita, joita on tarkastuksen kuluessa havaittu keskustelujen tai asiakirjojen kautta. Pöytäkirjaluonnokseen on kirjattu myös asioita, jotka ovat käyneet ilmi tarkastukseen liittyvistä asiakirjoista.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen valvonta teki yksikköön ennalta ilmoittamattoman ohjaus- ja valvontakäynnin 15.10.2024. Tarkastuksen jälkeen on sovittu jatkotoimenpiteistä, joita seurataan maaliskuun lopussa 2025. Tarkastushavaintojen ja kehittämistoimien ollessa vielä kesken ei tässä pöytäkirjassa ole tarkoituksenmukaista arvioida samoja teemoja.

1.2 Yleistä tarkastuskohteesta

Mainiokoti Kristiinassa oli tarkastushetkellä ympärivuorokautisen asumispalvelun asukkaita 18. Kaikilla ympärivuorokautisen asumispalvelun asukkailla oli muistisairaus. Asiakkaista kolme tarvitsi hoitajien täyden avun. Heidät autettiin nousemaan sängystä päivittäin ja vietiin päiväsaliin syömään.

Toisessa kerroksessa sijaitsevassa lyhytaikaisessa palvelussa oli 14 asiakasta.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan kaikki asukkaat puhuivat suomea äidinkielenään.

Tarkastuskäynnillä ja tarkastajien haastattelujen perusteella yksikön ilmapiiri vaikutti lämminhenkiseltä ja työyhteisö oli henkilöstön näkemyksen mukaan hyvä. Henkilöstö vaikutti arvostavan toistensa työtä ja moni mainitsi yksiköstä hyvänä asiana läsnäolevan asukkaiden kohtaamisen ja runsaan viriketoiminnan. Myös esimiehet ja johtaja saivat myönteistä palautetta.

2 TARKASTUSHAVAINNOT

2.1 Ulkoilu ja toimintakyvyn tukeminen

Perustuslain 19 § 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Saman pykälän kolmannen momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (jäljempänä vanhuspalvelulaki) 19 §:n mukaan iäkkäälle henkilölle tarjottavien sosiaali- ja terveyspalvelujen on oltava laadukkaita ja niiden on turvattava hänelle hyvä hoito ja huolenpito.

Samoin lain 14 §:n toisen momentin mukaan pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan.

Laillisuusvalvonnassa saatujen tietojen mukaan ympärivuorokautisessa hoivassa ei aina asianmukaisesti ja lainmukaisesti huolehdita asukkaiden mahdollisuudesta ulkoiluun tai tarjota muuta terveyttä ja toimintakykyä edistävää toimintaa.

Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeiden toteuttamisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta. Apulaisoikeusasiamies on usein korostanut asukkaiden ulkoilun tärkeyttä osana hyvää ja laadukasta hoitoa. Ulkoilulla on useita myönteisiä vaikutuksia henkilön terveyteen ja hyvinvointiin. Liikunnalla on myös todettu olevan positiivisia vaikutuksia muistisairaiden toimintakykyyn.

Tarkastuksen aikana ja sen jälkeen saatujen tietojen perusteella asukkaiden ulkoilu toteutuu tässä yksikössä hyvin.

Mainiokoti Kristiinassa on viikoittain päivittyvä viikko-ohjelma, joka sisältää monipuolista tekemistä. Ulkoilu kuuluu ohjelmaan päivittäin. Viikko-ohjelma on nähtävissä Mainiokoti Kristiinan internet-sivuilla sekä Facebook-sivuilla. Ulkoilun ja toiminnallisuuden toteutumista seurataan viikoittain.

Haastatteluiden perusteella henkilökunnasta moni osallistuu ulkoilun mahdollistamiseen. Hoitoapulaisen työtehtäviin kuuluu ulkoilun järjestäminen ja toteuttaminen. Ulkoilemisen järjestämiseen osallistuvat myös hoitajat ja fysioterapeutti. Haastatteluiden perusteella moni asukkaista lähtee mielellään ulos. Ulkoiluun lähtevän ryhmän kokoon vaikuttaa myös se, kuinka monta hoitajaa voi lähteä kyseisenä päivänä mukaan. Kaikkia asiakkaita houkutellaan ainakin parvekkeelle, jossa hoitoapulainen järjestää kertomansa mukaan mm. tietovisailun tai vaikka pallon heittelyä.

Yksikön johtajan mukaan vuodenajat näkyvät ulkoilun järjestämisessä ja talvella asukkaita täytyy enemmän houkuttaa ulkoilemaan. Aina kuitenkin löytyy joku, joka haluaa lähteä ulos, kun kysytään.

Yksikön ympärivuorokautisen hoivan osastolla on asetettu tavoitteet ulkoilulle päivittäin. Melko lähellä on liikuntapuisto, jossa joskus käydään. Yksikössä on terassi ja piha, joka on henkilöstön mukaan monen asukkaan mieleinen erityisesti kesällä. Yksi haastatelluista kertoi tehneensä talvella lumitöitä yhdessä asiakkaiden kanssa.

Ulkoilua seurataan toimintaraportilla, jonka saa suoraan yksikön asiakastietojärjestelmästä. Jotta ulkoilut näkyvät raportissa, tulee ne kirjata oikein. Kirjauksien tekemisessä on painotettu myös sitä, että jos asiakas ei halua lähteä ulos, tulee kirjata myös kieltäytymisen syy. Tarkastuksen jälkeen toimitetuissa kirjauksissa oli kirjauksia, joissa todettiin esimerkiksi, ettei asukas halua lähteä ulkoilemaan, koska on niin kylmä. Kirjaukset näyttivät toteutuvan melko hyvin. Joissakin tapauksissa sama aktiviteetti tai viriketoiminta oli kirjattu tuplana tai syy kieltäytymiselle oli jäänyt kirjaamatta.

Yksikössä järjestetään myös muuta ohjattua toimintaa ja ohjelmaa. Yksikön hoitoapulaisen työtehtäviin kuuluu toimintakykyä ja osallisuutta ylläpitävän ja edistävän toiminnan järjestäminen ulkoilun lisäksi. Hän järjestää yksikössä tietovisan joka päivä. Tarjolla on lisäksi tuolijumppaa, jota voi ohjata fysioterapeutti tai hoitoapulainen.

Tarkastuksen jälkeen pyydetyistä asiakaskirjauksista välittyy pyrkimys ohjata asukkaita mielekkääseen tekemiseen. Tarkasteluajankohdan kirjauksissa on mainintoja myös piparkakkujen ja joulutorttujen leipomisesta asukkaiden kanssa. itsenäisyyspäivän konserttia kuunneltiin yhdessä. Pispalan sällit olivat käyneet vierailulla soittamassa musiikkia.

Omahoitaja pitää tavoitteen mukaan viikoittain jokaiselle asukkaalle omatuokion. Sen aikana voidaan katsella valokuvia, jutella asukkailla tärkeistä asioista tai esimerkiksi hoitaa käsiä tai hiuksia. Tarkastuksen jälkeen toimitetuista kirjauksista kävi esille useita erilaisia omatuokioita. Usein omatuokiot käytettiin keskusteluun erilaisista asioista. Joulun alla oli myös laulettu joululauluja. Yhden asukkaan kanssa siivottiin ja lakaistiin lattioita tai viikattiin pyykkejä paikalleen.

Päivittäisissä toimissa ja työssä asukkaiden toimintakykyä ylläpidetään monin tavoin. Jokainen asukas nostetaan ylös sängystä ja myös paljon apua tarvitsevat viedään päiväsaliin ruokailemaan toisten seuraan. Hoitajat kannustavat asukkaita tekemään itse ja tarkoituksena on välttää puolesta tekemistä. Myös WC-käynneissä autetaan tarvittaessa, kun asukkaat pyytävät tai kun hoitajat tunnistavat asukkaan kehonkielestä käynnin tarpeen.

Mainiokoti Kristiinassa työskentelee fysioterapeutti, jonka työaika on jaettu kahden kerroksen välillä. Fysioterapeutin tehtävänä on yksilöfysioterapian toteuttaminen. Yksikössä on kuntosali ja polkulaite. Fysioterapeutti voi tehdä asukkaiden kanssa kävelyharjoittelua, toimintakyvyn arviointia ja kriisiasiakkaille tekee ajoittain myös apuvälinearvioita.

Fysioterapeutti auttaa hoitajia kiiretilanteissa ja asukkaiden siirroissa. Siirtymätilanteissa on tarkoituksena aktivoida asiakasta, joka vaatii hoitajilta aikaa ja asiakkaan osallistamista. Asukkaat pyritään saamaan liikkeelle omista huoneistaan.

Tarkastuksen aikana käydyissä keskusteluissa henkilöstön kanssa moni mainitsi ulkoilun, viriketoiminnan ja fysioterapian hyvänä asiana yksikössä.

2.2 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä sitä, että yksikössä on fysioterapeutti ja että asukkaiden toimintakyvyn ylläpitämiseen ja tukemiseen kiinnitetään päivittäisessä työssä erityistä huomiota. Lisäksi hoitoapulainen järjestää asukkaille mieleistä ohjelmaa.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että WC-käynneissä autetaan tarvittaessa, kun asukkaat pyytävät tai kun hoitajat tunnistavat asukkaan kehonkielestä käynnin tarpeen. Apulaisoikeusasiamies on korostanut laillisuusvalvonnassaan WC-käynneissä tukemisen tärkeyttä toimintakyvyn ylläpitämisessä ja olennaisena osana ihmisarvoisen hoivan toteuttamista.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä sitä, että ulkoilun merkitys asukkaan toimintakyvylle ja hyvinvoinnille toteutuu yksikössä osana asukkaiden hyvää ja laadukasta hoitoa. Riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeiden huolehtimisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta. Ulkoilulla on useita myönteisiä vaikutuksia henkilön terveyteen ja hyvinvointiin.

Apulaisoikeusasiamies on useasti korostanut sitä, että riittävä ja säännöllinen ulkoilu sekä muu toiminta tulee järjestää asukkaiden tarpeiden mukaan.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä sitä, että tarkastuskohteessa ulkoilu on kirjattu viikko-ohjelmaan ja ulkoilun toteuttaminen otetaan huomioon henkilöstön työn suunnittelussa.

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä käytäntönä myös sitä, että tarjotusta ulkoilusta kieltäytyminen merkitään asiakasasiakirjoihin, jotta jokaisen asukkaan ulkoilun toteutumista on mahdollista seurata ja tarvittaessa reagoida siihen. Apulaisoikeusasiamies kuitenkin havaitsi, ettei kirjaaminen toteutunut aina ohjeen mukaan. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että ulkoilun toteutumista seurataan ja toteutuneet ulkoilukerrat kirjataan asianmukaisesti.

Kirjausten ja haastatteluiden perusteella ulkoilu toteutuu usein yksikön pihalla tai parvekkeella. Apulaisoikeusasiamies suosittaa seuraamaan myös sitä, toteutuuko parvekkeelle ja pihalle menemisen lisäksi myös kävelylenkit ja/tai retket. Apulaisoikeusasiamies onkin laillisuusvalvonnassaan kiinnittänyt huomiota siihen, että asukkaille tulee turvata päivittäinen ulkoilumahdollisuus, jota ei voida myöskään korvata pelkästään parvekkeella.¹

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että koska ympärivuorokautisen palveluasumisen asukkaista moni on erityistä tukea tarvitseva henkilö, korostuu henkilöstön vastuu huolehtia asukkaiden mahdollisuudesta sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja mielekkääseen tekemiseen. Erityistä huomiota tulee kiinnittää niihin asiakkaisiin, jotka eivät itsenäisesti kykene liikkumaan tai eivät pysty ilmaisemaan omaan tahtoon selkeästi. Yksikössä on huolehdittava myös niiden asukkaiden ulkoilusta, jotka eivät itse pyydä päästä ulkoilemaan.

Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan hoito- ja palvelusuunnitelmasta tulisi tarkemmin ilmetä ulkoilun määrällinen tavoite. Tavoitteen toteutumista tulee seurata ja jos arvioidaan, että henkilön tarve ulkoiluun on vähentynyt aiemmasta tai on vähäisempi kuin muilla asukkailla, tulisi perusteet tähän kirjata selkeästi näkyviin.

¹ Esim. EOAK/ 2474/2024

Apulaisoikeusasiamies viittaa myös tuoreeseen Sosiaali- ja terveysministeriön selvitykseen ikääntyneiden subjektiivisesta ulkoiluoikeudesta ja muista mahdollisuuksista ulkoilun lisäämiseen (STM:n raportteja ja muistioita 2025:3²), jonka suosituksissa sivulla 67 todetaan muun muassa seuraavasti: ”Ulkoilu kirjataan hoito- ja palvelusuunnitelmaan riippumatta siitä, missä toimintaympäristössä iäkäs asuu. Ulkoilua pidetään hoitona, ei harrastuksena ja sitä priorisoidaan. Suunnitelmassa huomioidaan iäkkään omat toiveet ja tavoitteet ulkoilulle. Suunnitelmaan kirjataan myös ulkoilun määrälliset tavoitteet, jotta tavoitteen toteutumista voidaan seurata. Sekä toteutunut ulkoilu että tarjotusta ulkoilusta kieltäytyminen kirjataan, jotta voidaan seurata jokaisen asukkaan ulkoilun toteutumista ja reagoida siihen tarvittaessa. Ulkoiluun varattu aika huomioidaan työvuorosunnittelussa. Yksiköissä sovitaan yhteiset toimintatavat ulkoilulle ja ulkoilu kirjataan viikko-ohjelmaan.”

2.3 Rajoitustoimenpiteiden käyttö ja kirjaaminen

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä puututaan henkilön perusoikeuksiin, kuten itsemääräämisoikeuteen ja liikkumisvapauteen. Rajoitustoimenpiteitä ovat esimerkiksi sängyn laitojen ylös nostaminen, hygienihaalarin ja haaravyön käyttö sekä henkilön huoneen oven lukitseminen siten, ettei henkilö itse saa ovea avattua.

Mainiokoti Kristinassa on olemassa yleisohjeistus asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja mahdollisten rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Saadun tiedon mukaan käytössä on lisäksi aiheeseen liittyvää koulutusmateriaalia ja koko henkilöstölle on järjestetty koulutusta. Rajoitustoimia mm. hygienihaalarin käyttöä, seurataan.

Itsemääräämisoikeuden vahvistamisen lisäksi ohjeessa käsitellään rajoitustoimenpiteitä ja siinä annetaan konkreettisia esimerkkejä käytännön työhön. Ohjeessa mm. todetaan, että itsemääräämisoikeutta tuetaan aktiivisella työllä, asiakkaita osallistavilla työkokouksilla, asiakkaiden mukaan ottamisella yksikön yhteiseen päätöksentekoon, tarjoamalla valinnan mahdollisuuksia arjessa (esimerkiksi ruokailutilanteet, pukeutuminen, peseytyminen, päivärytmi, harrastaminen jne.)

² Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:3. Selvitys ikääntyneiden subjektiivisesta ulkoiluoikeudesta ja muista mahdollisuuksista ulkoilun lisäämiseen, luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8673-2>.

Ohjeessa on lisäksi esimerkkejä niistä keinoista, joilla hoitoa voidaan toteuttaa itsemääräämisoikeutta tukien. Tällaisiksi keinoiksi mainitaan keskustelu, läsnäolo ja vuorovaikutus. Lisäksi nostetaan esille mm. asukkaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa toteutettaviin hoitotoimiin, käyttäytymiseen vaikuttavien tekijöiden ennakointi, tilanteesta pois ohjaaminen ja lupaa kysyvä toimintatapa.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan kahdella asukkaalla oli öisin käytössä hygienihaalari. Lääkäri oli arvioinut näiden rajoitustoimien käyttöä. Tarkastushetkellä ei ollut käytössä haaravyötä. Lääkärin arvio ja päätös yhdelle asukkaalle on annettu tarkastuspäivän jälkeen. Kolmella asukkaalla oli sängynlaidat ylhäällä. Tarkastusmateriaaleista jäi hieman epäselväksi, oliko kaikkien kolmen asukkaan osalta sängynlaitojen nostamisesta käsitelty lääkärin kanssa ja oliko lääkäri tehnyt niistä arvion.

Toimitetuissa päivittäiskirjauksissa ei aina näy milloin hygienihaalari puettu tai riisuttu. Myöskään sängynlaitojen nostamisesta tai laskemisesta ei aina kirjata. Kahdella asukkaalla palvelu- ja kuntoutussuunnitelmassa on maininta rajoitustoimenpiteestä.

Kirjauksissa välittyi monesti työote, jonka avulla asukkaan itsemääräämisoikeutta tuetaan ja rajoitustoimenpiteitä vältetään. Asukkaita houkuteltiin tulemaan mukaan asukaskokouksiin ja päivittäiseen ohjelmaan. Läsnäoloa asukkaiden kanssa on painotettu mm. omatuokioiden pitämisessä, päiväohjelmassa tai salissa. Valinnan mahdollisuuksia arjessa tarjottiin. Löytyi myös kirjauksia siitä, kuinka asukas oli ohjattu pois jostakin mahdollisesti konfliktia aiheuttavasta tilanteesta tai asukkaalle annettiin aikaa tai omaa rauhaa. Kirjauksessa oli esimerkiksi maininta, että asiakas pahantuulinen eikä halunnut ryhtyä aamutoimiin, jolloin hänet jätettiin lepäämään ja kysyttiin myöhemmin uudelleen.

Henkilöstöstä useampi kertoi, että asiakkaan kohtaaminen rauhallisesti ja oikeanlainen lähestyminen estää aggressiivista käytöstä. Asukkaan tunteminen ja levottomuuden huomaaminen asukkaan eleistä auttaa rajoitusten välttämässä. Muistisairaille asukkaille voi tulla konflikteja, koska asukkaiden maltti ei aina riitä. Tästä syystä henkilöstöstä oli aina joku päiväsalissa seuraamassa ja tarvittaessa ohjaamassa asukkaita. Henkilöstön mukaan kirjaukset pyritään tekemään siellä. Myös tarkastuksen aikana huomasimme, että päiväsalissa oli aina henkilökunnasta joku tekemässä omia kirjauksiaan.

2.4 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies piti myönteisenä sitä, että yksikön ohjeessa ohjataan hoidon toteuttamiseen itsemääräämisoikeutta tukien. Myös tarkastuksella suoritettujen haastattelujen ja asiakaskirjausten perusteella välittyi itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota tarkastuksen johdosta pyydettyihin asiakasasiakirjauksiin, joita apulaisoikeusasiamies piti rajoitustoimien osalta osin puutteellisina. Kirjauksista ei esimerkiksi ilmennyt mikä kulloinkin oli peruste hygieniahaalarin käytölle tai milloin asiakkaalle puettu hygieniahaalari oli riisuttu pois. Kaikkia käytössä olleita rajoitustoimia ei ollut kirjattu palvelu -ja kuntoutussuunnitelmiin.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että rajoitustoimenpiteiden käytön valvonnan ja osapuolten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että rajoitustoimenpiteitä koskevat kirjaukset tehdään huolella.

Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että asukkaan vapauden rajoittaminen on sallittua vain lääkärin päätöksen perusteella. Lääkärin tulee myös seurata, ettei rajoitteita käytetä enempää eikä pidempään kuin on välttämätöntä. Rajoittaminen ei voi perustua yksinomaan omaisen tai läheisen suostumukseen.

Apulaisoikeusasiamies viittaa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira verkkosivullaan Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa antamaan ohjeistukseen asiakas- ja potilastietoihin tehtävistä merkinnöistä, jonka mukaan: ”Rajoittamispäätös kirjataan potilasasiakirjoihin osana hoitosuunnitelmaa. Ennen päätöksentekoa on pyrittävä selvittämään potilaan oma kanta asiaan, joka on myös kirjattava. Asiakirjoihin tehtävistä merkinnöistä pitää käydä ilmi myös rajoituksen sisältö, siitä päättänyt henkilö, rajoitustoimen suorittanut henkilö, syyt rajoitukselle, rajoituksen laajuus ja voimassaolo, sen vaikutukset asiakkaalle tai potilaalle sekä muut rajoituksen arvioimisen kannalta olennaiset tiedot. Asiakirjoihin pitää tehdä merkinnät myös rajoituksen aikaisesta voinnin seurannasta sekä tarveharkinnasta, joka pitää tehdä ennen rajoitustoimen aloittamista, vaikka päätös rajoituksesta olisikin jo tehty”. ([Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa | Valvira](#))

Apulaisoikeusasiamies toteaa ottaneensa kantaa rajoitustoimenpiteiden käyttöön useissa ratkaisuissa sekä tarkastuspöytäkirjoissa, esimerkiksi 4180/2020, 3187/2020, 1130/2022 ja 1129/2022. Ratkaisut ovat luettavissa verkkosivulta www.oikeusasiamies.fi.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen valvonta on käsitellyt rajoitustoimenpiteitä ohjaus- ja valvontakäynnillä, jonka osalta kehittämistoimet ovat vielä kesken. Apulaisoikeusasiamiehellä ei ole tästä syystä tarvetta arvioida rajoitustoimenpiteitä tässä yhteydessä enempää.

2.5 Henkilöstömitoitus ja sitä koskeva muutos

Tarkastuspäivänä ympärivuorokautisen asumispalvelun asukkaita oli 18. Aamuvuorossa oli yksi sairaanhoitaja ja yksi lähihoitaja sekä yksi lähihoitaja oppisopimusopiskelija. Lyhytaikaisessa palvelussa kodin toisessa kerroksessa oli 14 asiakasta ja töissä kaksi lähihoitajaa. Lisäksi yhteisenä resurssina oli fysioterapeutti 9-15 välisenä aikana sekä hoitoapulainen (arjen toiminnan ohjaaja). Hoitajamitoitus yksikössä on ollut 0,65.

Tarkastuspäivänä osa haastateltavista totesi, että kyseisenä päivänä on ollut kiire, koska yksi hoitaja puuttui ja kolme hoitajaa oli tehnyt työt, joita on yleensä neljä tekemässä. Kiire vaikuttaa hoitajien mielialaan ja olisikin hyvä olla enemmän hoitajia.

Osa haastatelluista sanoikin, että perushoitoon olisi hyvä olla enemmän aikaa ja tähän tarvittaisiin lisää hoitajia. Haastatteluissa tuli esille se, että muistisairaat ovat hitaita ja he tarvitsevat aikaa hoitohenkilökunnalta.

Muistisairaiden hoitamiseen ja hoidon vaatiman ajan esimerkkejä välittyi myös päivittäiskirjauksista. Aktiiviset muistisairaat saattavat aiheuttaa hämminkiä menemällä toisten huoneeseen joko päivällä tai yölevon aikaan. Yksi asukas hälytti öisin monta kertaa apua kysyäkseen kelloa. Toinen asukas oli pukeutunut useita kerroksia vaatteita päällensä. Asukkailla saattoi ilmetä sekavaa tai aggressiivista käyttäytymistä, jolloin hoitajien huomiota ja aikaa tarvitaan enemmän.

Yksiköstä saadun selvityksen mukaan yksikön henkilöstömitoitus muuttui vuoden 2025 alusta siten, että työntekijöiden määrä aleni 0,6 työntekijään asiakasta kohden. Muutoksen perusteeksi mainittiin vuoden 2025 alussa voimaan tullut lainsäädäntö.

Saadun tiedon mukaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue on ilmoittanut, että ympärivuorokautisen palveluasumisen vuorokausihinta laskee 1.1.2025 alkaen henkilöstömitoituksen muutoksen vuoksi.

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa (jäljempänä vanhuspalvelulaki) säädetyn henkilöstön vähimmäismitoituksen muutos 0,6 työntekijään asiakasta kohti tuli voimaan 1.1.2025. Lain mukaan yksikön henkilöstömitoituksen on oltava vähimmäismitoitusta korkeampi, jos asukkaiden palvelutarve sitä edellyttää.

Vanhuspalvelulain 20 § 1 momentin mukaan toimintayksikössä on oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut. Jos toimintayksikön tiloissa hoidettavana olevan iäkkään henkilön toimintakyky on alentunut siten, että hän tarvitsee huolenpitoa vuorokaudenajasta riippumatta, toimintayksikössä on oltava riittävästi henkilöstöä kaikkina vuorokauden aikoina. Lääkehoidon toteuttamiseen saa osallistua vain henkilö, jolla on tehtävän edellyttämä riittävä lääkehoidon koulutus ja osaaminen.

Samankaltaisen pykälän toisen momentin mukaan toteutuneen henkilöstömitoituksen on oltava vähintään 0,6 työntekijää asiakasta kohti sosiaalihoitolain 21 c §:ssä tarkoitetun ympärivuorokautisen palveluasumisen toimintayksiköissä, jolla on yhteiset toimitilat ja oma työvuorosuunnittelu ja joka toimii yhden esimiehen alaisuudessa. Henkilöstömitoituksen osalta on kuitenkin aina huomioitava, mitä edellä 1 momentissa säädetään iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn edellyttämästä palvelutarpeesta ja laadukkaiden palveluiden turvaamisesta.

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta korostaa mietinnössään, että henkilöstön vähimmäismitoituksen muutoksesta huolimatta jokaisen ympärivuorokautisen hoivan yksikön mitoituksessa on aina otettava huomioon asukkaiden yksilölliset palvelutarpeet, palvelujen laatu ja asiakasturvallisuus. Vanhuspalvelulain mukaista vähimmäismitointia ei ole tarkoitettu sovellettavaksi kategorisesti, vaan lain mukaan yksikön henkilöstömitoituksen on oltava vähimmäismitointia korkeampi, jos asukkaiden palvelutarve sitä edellyttää. Toisin sanoen henkilöstömitoituksen minimistä ei saa tulla käytännössä maksimia. Valiokunta painottaa, ettei edellä todetun perusteella myöskään hyvinvointialueiden ostopalvelusopimuksia voida laatia siten, että hoivan hinnoittelu perustuu säännönmukaisesti vähimmäismitointiin. (StVM 17/2024 vp).

Etelä-Suomen aluehallintovirasto on 15.1.2025 lähettänyt ohjauskirjeen hyvinvointialueille, joka on pyydetty lähettämään tiedoksi myös omille toimintayksiköille ja alueen yksityisille palvelun tuottajille, joilta hyvinvointialue hankkii ympärivuorokautista palveluasumista.

Ohjauskirjeessä todetaan, että vähimmäismitointia koskevan säännöksen muutoksella ei ole muutettu muita ympärivuorokautisen palveluasumisen sisällölle, laadulle tai turvallisuudelle asetettuja vaatimuksia.

Aluehallintovirasto korosti ohjauskirjeessään, että henkilöstömitointia ei voi kategorisesti alentaa vanhuspalvelulain mukaiseen vähimmäishenkilöstömitointiin.

Samassa ohjauskirjeessä todetaan, että vähimmäismitoitusta korkeampaa henkilöstömitoitusta edellytetään esimerkiksi yksiköissä, joissa on haastavasti käyttäytyviä tai psykogeriatrisia asiakkaita, sekä yksiköissä, joissa tarjotaan lyhytaikaista hoitoa ja kuntoutusta.

2.6 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin toteaa, että henkilöstömitoituksen laskeminen lainmukaiselle vähimmäistasolle edellyttää asianmukaista arviota asukkaiden palvelutarpeesta.

Toimintayksikössä on lain mukaan oltava henkilöstö, jonka määrä, koulutus ja tehtävänrakenne vastaavat toimintayksikön palveluja saavien iäkkäiden henkilöiden määrää ja heidän toimintakykynsä edellyttämää palvelun tarvetta ja joka turvaa heille laadukkaat palvelut.

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella ilmoitettiin ympärivuorokautisen palveluasumisen vuorokausihinnan laskusta henkilöstömitoituksen vuoksi ennen lain voimaantuloa. Epäselväksi on tässä yhteydessä jäänyt, miten yksikön asukkaiden palvelutarve on ennen mitoituksen laskua arvioitu.

3 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin päätti saattaa edellä esitetyt tarkastushavainnot ja kannanotot Mainiokoti Kristiinan tietoon.

Apulaisoikeusasiamies pyytää toimintayksikön johtoa käsittelemään tarkastuspöytäkirjassa esitetyt havainnot ja kannanotot yhdessä Mainiokoti Kristinan henkilökunnan kanssa.

Apulaisoikeusasiamies on päättänyt Leppävaaran elä ja asu seniorikeskukseen sekä Mainiokoti Kristinaan tehtyjen tarkastusten perusteella ottaa erikseen omana aloitteena selvitettäväksi Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen menettelyn henkilöstömitoituksen laskemisessa vähimmäistasolle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi Mainiokoti Kristinaan.

Apulaisoikeusasiamies päätti lähettää tarkastuspöytäkirjassa esitetyt kannanotot ja havainnot tiedoksi myös Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueelle sekä Etelä-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirja julkaistaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla.